

Znaczenie bł. Mamerta Esquiú dla konstytucjonalizmu Argentyny

The significance of blessed Mamerto Esquiú for the constitutionalism of Argentina

Значение блаженного Мамерта Эс্কью для конституционализма Argentyny

Значення бл. Мамерта Ескіу для конституціоналізму Argentyny

WIESŁAW BAR OFMConv

Prof. dr hab., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: wieslaw.bar@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0002-8205-6678>

Streszczenie: Poza krótkim, ale koniecznym, rysem biograficznym nowego Błogosławionego Kościoła katolickiego – Mamerta Esquiú, uwaga autora koncentruje się na wydarzeniu z 9 lipca 1853 r. – zaprzysiężeniu konstytucji Argentyny w prowincjach, które miało wielkie znaczenie dla kształtującej się federacji jako republiki konstytucyjnej, ale wpłynęło też na losy franciszkanina o. Mamerta z Catamarcki. W ostatniej części artykułu podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, jaki może być walor tej beatyfikacji, nie tylko dla społeczności wyznaniowej, ale też obywatelskiej. Będzie to przede wszystkim budzenie postaw służby dobru wspólnemu, w tym poprzez przypomnienie wkładu, jaki wierzący mogą wnieść we wspólne dobro doczesne swych krajów, w jedność narodową; wreszcie uczenie odpowiedzialności społecznej, przypominanie politycznej i prawnej wartości konstytucji.

Słowa kluczowe: Mamerto Esquiú, beatyfikacja, Argentyna, konstytucja 1853, dobro wspólne

Summary: Besides a brief, but necessary, biographical sketch of the new Blessed of the Catholic Church, Mamerto Esquiú, the author's attention is focused on 9th of July 1853, an event of accepting the Constitution of Argentina in the provinces. That date was of great importance for the emerging federation as a constitutional republic, but has also influenced the destiny of the Franciscan Fr. Mamerto of Catamarca. In the last part of the article an attempt was made to answer the question what might be the value of his beatification, not only for the religious community, but also for the civil society. Consequently, it was concluded that it would awaken attitudes of service to the common good by recalling the possibility of contribution that believers can make to the common temporal good of their countries and to the national unity, any finally, by teaching social responsibility, remembering the political and legal value of the Constitution.

Key words: Mamerto Esquiú, beatification, the Argentine Republic, Constitution of 1853, common good

Резюме: Помимо краткого, однако необходимого биографического очерка о новом блаженном католической церкви Мамерто Эс্কью, внимание автора статьи сосредоточено на событии 9 июля 1853 года – то есть, принятии Конституции Argentyny в провинциях. Оно имело огромное значение для формирующейся федерации как конституционной республики, но также повлияло на судьбу францисканца отца Мамерто из Катамарки. В последней части статьи представлена попытка ответить на вопрос, каково значение этой beatyfikacji не только для религиозного, но и для гражданского сообщества. Это, прежде всего, пробуждение к служению общему благу, в том числе через напоминание о том вкладе, который верующие могут внести в общее мирское благо своих стран, в национальное единство; а также обучение социальной ответственности, напоминание о политической и правовой значимости Конституции.

Ключевые слова: Мамерто Эс্কью, beatyfikacja, Argentyna, Конституция 1853 года, общее благо

Резюме: Окрім короткої, але необхідної біографічної характеристики нового Благословенного Католицької Церкви – Мамерто Ескіу, увага автора зосереджена на події 9 липня 1853 р. – записяження Argentynської Конституції в провінціях, яке мало велике значення для формування федерації як конституційної

республіки, але також вплинуло на долю францисканського отця Мамерто з Катамарки. В останній частині статті автор намагається відповісти на питання, яке значення може мати ця беатифікація не лише для релігійної громади, а й для громадянського суспільства. Перш за все, це полягатиме в тому, щоб розбудити поставу служіння загальному благу, у тому числі нагадуючи нам про внесок, який віруючі можуть зробити у загальне благо своїх країн, у національну єдність; нарешті, у навчання соціальної відповідальності, нагадування про політичну та правову цінність конституції.

Ключові слова: Мамерто Ескіу, беатифікація, Аргентина, конституція 1853 р., загальне благо

Wstęp

Dnia 4 września 2021 r. został beatyfikowany Fray Mamerto de la Ascensión Esquiú (1826–1883) z Zakonu Braci Mniejszych. Wydarzenie to miało charakter nie tylko religijny, ważny dla Kościoła katolickiego, do którego przynależał, ale również dla Argentyny. Wybór zagadnień poruszanych w tym artykule markują nurty badań, które podejmował śp. Ks. Prof. Henryk Misztal – prawo kanonizacyjne i prawo wyznaniowe.

1. Rys biograficzny o. Mamerta Esquiú do 1853 r.

W San José de Piedras Blancas, w prowincji Catamarca, 11 maja 1826 r., w małżeństwie Santiago Esquiú (Katalończyka) i Marii de las Nieves y Medina (Kreolki), urodził się Mamerto de la Ascensión (stało się to w dniu św. Mamerta oraz w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego)¹. Wzrastał pośród licznego rodzeństwa – dwóch braci i trzech sióstr. W miejscowości urodzenia rozpoczął edukację w szkole elementarnej, a w wieku 8 lat w oddalonym o 14 km od rodzinnego domu San Fernando del Valle de Catamarca, od 10 grudnia 1834 r., kontynuował naukę w kolegium św. Franciszka z Asyżu, w klasie łacińskiej. Trzyletnia nauka języka łacińskiego była niezwykle efektywna – to w tym języku pisał swoje kazania i listy.

¹ O dzieciństwie i środowisku wzrastania w sposób udokumentowany, a zarazem syntetyczny pisze M.D. Vera, *La infancia de Esquiú*, <https://www.elesquiú.com/correoyopinión/2016/5/11/la-infancia-de-esquiú-214535.html> [dostęp: 5.09.2021 r.]; zob. także: J. Martínez, *Fray Mamerto Esquiú y su aporte de la Patria*, <https://drive.google.com/file/d/0B4gLnkNPrJHfN2tZZGNjX0M3amc/view?resourcekey=0-FNpRVABHou7IskUHIKVD9g> [dostęp: 1.09.2021 r.]. Wśród najnowszych opracowań pełny życiorys przedstawia: E.P. Reartes, *Beato Mamerto Esquiú, un catamarqueño a los altares*, Catamarca 2021. Dom rodzinny – miejsce urodzenia Mamerta – otrzymał status dziedzictwa narodowego ustawą Senatu z 27 sierpnia 1935 r., zob. Ley 12.191 Declárase „monumento histórico nacional” la casa donde nació Fray Mamerto Esquiú, Agosto 27 de 1935, w: *Diario de Sesiones de la Cámara de Senadores de la Nación*.

Mając 10 lat, rozpoczął zakonną aspiranturę. Tu warto wspomnieć, że chorowity chłopiec wnet po urodzeniu został zawierzony przez matkę Biedaczynie z Asyżu. W tym okresie był też świadkiem krwawego najazdu na prowincję sił z Buenos Aires (porteños) w ramach walk anarchistów z federalistami. Niewątpliwie wpłynęło to na treść jego późniejszych kazań patriotycznych, w których stale obecne było wezwanie do pokoju i jedności Argentyńczyków².

Dnia 31 maja 1836 r. wstąpił do klasztoru św. Franciszka w Catamarca, jako aspirant do kapłaństwa. W latach 1838–1840 studiował filozofię, zaś w kolejnych (1841–1843) teologię. 13 lipca 1843 r. przywdział habit franciszkański i rozpoczął nowicjat, zakończony profesją wieczystą dnia 14 lipca 1842 r. Przynależał do Prowincji Franciszkańskiej Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (Río de la Plata), założonej w 1612 r.

Po ukończeniu kursu teologii od 1844 r. był nauczycielem w szkole elementarnej (tzw. Szkole Pierwszych Liter) w San Francisco. Zasłynął z odstąpienia od ówczesnych reguł dyscyplinowania uczniów (stosowania kar cielesnych), zastępując je naganami oraz perswazją. Angażował młodzież, wychowując do wypełniania obowiązków i poczucia odpowiedzialności. Wkrótce powierzono mu katedrę filozofii w szkole klasztornej (1845–1847), a następnie nauczał teologii, wpływając znacznie na podniesienie jej poziomu – w nauczaniu i studiowaniu tekstów³.

Mimo wcześniej ukończonych studiów nie mógł przyjąć święceń kapłańskich z uwagi na młody wiek. Wreszcie, po uzyskaniu dyspensy, został kapłanem 18 października 1848 r. z rąk biskupa San Juan – Quiroga Saramiento, a kilka miesięcy później powrócił do rodzinnej prowincji Catamarca, by 15 maja 1849 r. odprawić Mszę św. prymicyjną.

Szybko zyskał opinię uczonego i mędrca, stąd w 1850 r. gubernator prowincji mianował go na 5 lat profesorem na katedrze filozofii kolegium seminaryjnego, w którym później wykładał również teologię. Uporządkował cykle nauczania, poprawił organizację pracy poprzez wprowadzenie regulaminów, nakazujących stosowanie nowoczesnych form edukacji (tj. odstąpienie od pamięciówki), jak też poszerzających jej zakres poprzez wprowadzenie przedmiotów takich jak gramatyka języka kastylijskiego (hiszpańskiego), etyka i geografia⁴.

Zasłynął też jako mówca, szczególnie po kazaniu w uroczystość św. Franciszka, wygłoszonym we franciszkańskim kościele w Catamarca 4 października 1851 r. Jest ono nadal zaliczane do najważniejszych tekstów literatury argentyńskiej. Tytuły

² Zob. J. Martínez, *Fray Mamerto Esquiú...*

³ A. Caturelli, *Obra, vida i pensamiento filosófico de Esquiú*, Córdoba 1971.

⁴ F. Castellanos Esquiú, *Fray Mamerto Esquiú, una vida excepcional*, Buenos Aires 1976; L. Cano, M. Fuenzalida, *Vida y obra de Fray Mamerto Esquiú*, Córdoba 1999; M.D. Vera, *Fray Mamerto Esquiú*, Buenos Aires 2020.

„Mówcy i Rozjemcy Republiki” zapewniły mu z kolei kazania patriotyczne, poczynając od wygłoszonego 9 lipca 1853 r. w kościele farnym w Catamarca z okazji zaprzysiężenia Konstytucji Federacji – *Laetamur de Gloria vestra* (por. 1 Mch 12,12)⁵.

2. Wkład o. Mamerta w przyjęcie Konstytucji Argentyny w 1853 r.

W Buenos Aires, od 31 stycznia 1813 r. do 24 stycznia 1815 r., obradował Kongres deputowanych Zjednoczonych Prowincji Río de la Plata, zwany zgromadzeniem roku XIII, dokładniej zgromadzeniem generalnym konstytutywnym roku XIII (Asamblea General Constituyente del Año XIII), którego głównym celem było ogłoszenie ludu jako suwerena niepodległości Zjednoczonych Prowincji, jak też określenie systemu instytucjonalnego państwa w formie konstytucji. Zgromadzenie, prowadzone w duchu jakobińskim, więc koncentrujące się na hasłach wolności łona, tortur, inkwizycji czy tytułów szlacheckich – choć trzy ostatnie nie miały większego zasięgu i znaczenia na tych terenach – w efekcie nie osiągnęło głównego celu: proklamowania niepodległości i uchwalenia konstytucji. Przychyliło się zaś do idei koncentracji władzy wykonawczej w ręku jednej osoby – Najwyższego Dyrektora, co usankcjonowano na początku 1814 r.⁶

Mimo istnienia czterech projektów konstytucji – jednego urzędowej komisji mianowanej w 1812 r., drugiego autorstwa Stowarzyszenia Patriotycznego (Sociedad Patriótica), istniejącego od 1811 r. w Buenos Aires, oraz dwóch tekstów anonimowych, Zgromadzenie nie zajęło się żadnym z nich⁷. Wynikało to z niesprzyjających okoliczności zewnętrznych oraz wewnętrznych tarć, które doprowadziły do rozwiązania Zgromadzenia przez rewolucję na początku 1815 r.⁸

⁵ M.E. Carsuzán, *Vida y obra de Fray Mamerto Esquiú*, w: *Fray Mamerto Esquiú: la vida y la obra, cinco sermones célebres*, Buenos Aires 1958, s. 6–8.

⁶ *Asamblea del Año XIII*, http://www.democratizacion-rt.com.ar/wp-content/uploads/2017/11/Asamblea_del_A%C3%B1o_XIII.pdf [dostęp: 1.09.2021 r.]; M. Ternavasio, *A doscientos años de la Asamblea del año XIII*, Programa Interuniversitario de Historia Política 2013, t. 6, nr 12, s. 67–72; też, *Historia de la Argentina 1806–1852*, Buenos Aires 2009.

⁷ Zob. tekst projektu w zbiorze przygotowanym przez E. Ravignani, *Asambleas Constituyentes Argentinas: seguidas de los textos constitucionales, legislativos y pactos interprovinciales que organizaron políticamente la Nación*, t. 6, cz. 2. 1810–1898, Buenos Aires 1939, s. 607–633, <https://ravignanidigital.com.ar/asambl.htm> [dostęp: 1.09.2021 r.].

⁸ G. Verdo, *El dilema constitucional en las Provincias Unidas del Río de la Plata (1810–1819)*, Historia Contemporánea 2006, nr 33, s. 513–536; też, *La guerre consituante, Río de la Plata, 1810–1821*, Revista de Indias 2009, t. 69, nr 246, s. 17–43.

Niepodległość została proklamowana aktem Kongresu Zjednoczonych Prowincji z dnia 9 lipca 1816 r. w San Miguel de Tucumán⁹. Natomiast zadanie przygotowania ustawy zasadniczej podejmowały nowe kongresy, przyjmując nawet teksty konstytucji w 1819 i 1826 r. Jednak początkowa rozważa i czujność, aby nie powtórzyć błędów poprzedników, szybko została zdominowana walką frakcji o „wszystko albo nic”, co skutkowało projektami silnie centralistycznymi, nieakceptowanymi przez społeczności lokalne. Obydwie konstytucje, choć formalnie uchwalane, nie weszły w życie, gdyż zostały odrzucone przez prowincje¹⁰. Przedłużający się okres niezdolności do wypracowania tekstu akceptowanego przez wszystkie strony procesu, skutkowało fragmentarycznymi rozwiązaniami, niby tymczasowymi, ale trzymającymi się mocno (*provisionalidad permanente*), tym bardziej, że najczęściej ustawy te instytucjonalizowały reżim polityczny¹¹. Samo zaś myślenie o konstytucji jako gwarancji stabilności znacznie osłabło. Doświadczenie rewolucji ponownie obudziło potrzebę konstytucji jako narzędzia do utworzenia unii narodowej, zaprowadzenia pokoju wewnętrznego i sprawiedliwości.

Dnia 1 maja 1853 r. deputowani prowincji (z wyjątkiem Buenos Aires), zebrani w Santa Fe, uchwalili Konstytucję Konfederacji Argentyny o federalnej formie rządów, do obowiązywania której wymagano zgody wszystkich prowincji¹². W niektórych z nich podnoszono zastrzeżenia do regulacji dotyczących kwestii religijnych¹³. Zresztą debaty w tej materii w toku prac były częste – aż w czasie siedmiu z trzydziestu sesji Zgromadzenia Ustawodawczego. Dodatkowo dominował spór między chrześcijanami liberalnymi a konserwatywnymi, grupami reprezentowanymi w Zgromadzeniu przez duchownych. Zanim zatwierdzono tekst art. 2 i 14, zresztą w wersji pierwotnej zaproponowanej przez komisję redakcyjną¹⁴, sformułowano

⁹ Zob. L. Garulli, L.M. Caraballo, N. Charlier, *Documentos de Historia Argentina*, Buenos Aires 1989, s. 39–40; A. Levaggi, *Presencia de Hispanoamérica en la legislación argentina temprana (1810–1860)*, Anuario Mexicano de Historia de Derecho 1991, nr 3, s. 95–105.

¹⁰ A. Santiago, *Fray Mamerto Esquiú y la tradición constitucional*, Revista Criterio 2020, nr 2470, https://www.revistacriterio.com.ar/bloginst_new/2020/12/03/fray-mamerto-esquiú-y-la-tradición-constitucional/ [dostęp: 20.08.2021 r.].

¹¹ M. Ternavasio, *A doscientos años...*, s. 70.

¹² Historię tekstu oryginalnego, jak też analizę dokonanych zmian prezentuje profesor prawa konstytucyjnego na Uniwersytecie Narodowym oraz Uniwersytecie Katolickim w Kordobie dr Jorge Horacio Gentile, *Texto original de la Constitución de 1853. Su historia*, <http://www.profesorgentile.com/n/texto-original-de-la-constitucion-de-1853-su-historia.html> [dostęp: 1.09.2021 r.].

¹³ Tekst Konstytucji 1853, bez nowelizacji z 1860, 1866, 1898, 1957 i 1994 r., zob. Constitución de la Confederación Argentina (1 de mayo de 1853), <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/es/ar/ar147es.pdf> [dostęp: 1.09.2021 r.].

¹⁴ Art. 2: „El Gobierno federal sostiene el culto católico apostólico Romano”; art. 14: „Todos los habitantes de la Confederación gozan de los siguientes derechos conforme a las leyes que reglamenten su ejercicio; a saber: [...] de profesar libremente su culto [...]” (tamże).

ich alternatywne brzmienia. Jedno z nich prezentował ks. Centeno, deputowany z Catamarki i grupa konserwatywna: „Apostolska religia rzymskokatolicka, jako jedyna prawdziwa jest wyłączną religią państwową. Rząd Federalny szanuje, wspiera i chroni ją, szczególnie w zakresie swobodnego wykonywania kultu publicznego, a wszyscy mieszkańcy Konfederacji okazują jej szacunek, uległość i posłuszeństwo”. Reprezentujący opcję bardziej liberalną zakonnik Manuel Pérez podnosił, że wystarczający będzie tekst: „Religia rzymskokatolicka apostolska (jedyna prawdziwa) jest religią państwową. Władze są jej winne opiekę, a mieszkańcy cześć i szacunek”. Dopuszczał jednocześnie, aby poszczególne prowincje miały różne religie dominujące, niezależnie od rządu federalnego. Podnoszono też, że konstytucja nie powinna interweniować w kwestię sumienia, a jedynie regulować kult zewnętrzny, bo nie wszyscy mieszkańcy Konfederacji są czy będą katolikami, nie ma ponadto wymogu przynależności do wspólnoty katolickiej, aby otrzymać obywatelstwo. Reprezentant Santiago – konserwatywny Gorostiaga – zaznaczył dodatkowo, że nie powinno się przyjmować formuły o jedynej prawdziwej religii, bo ta przynależy do dogmatu, a ten nie należy od kompetencji organu politycznego, który ma obowiązek szanować wolność osądu w sprawach religijnych oraz wolność wyznania zgodnie z sumieniem obywatela.

Gdy poprawka reprezentanta z prowincji Catamarca została odrzucona, jej gubernator Pedro José Segura zamierzał zanegować Konstytucję, a narzędziem do tego miał być brak quorum, co wynikałoby ze zniesienia obowiązkowego udziału ludności w czasie aktu jej zaprzysiężenia, wyznaczonym na 9 lipca 1853 r. Miało mu towarzyszyć uroczyste *Te Deum*. Gubernator wygłoszenie okolicznościowego kazania powierzył zakonnikowi z franciszkańskiego trzeciego zakonu regularnego o. Mamertowi Esquiú, licząc, że ten młody kapłan zachęci do odrzucenia Konstytucji, a przynajmniej tekstu wyznaniowego.

Mówca, w wystąpieniu zwanym później kazaniem o Konstytucji, przypomniał najpierw rozłamy, wojny domowe: „Republiko Argentyny! Szlachetna Ojczyzno! Czterdzieści trzy lata jęczałaś na wygnaniu! Od pół wieku odwieczny wróg zdominował cię w dwóch fazach anarchii i despotyzmu! Jakie ruiny, jakie gruzy, zajmują świętą ziemię! Twoje dzieci poświęcają Ci swoje poty, a nasze ręce nie spoczną, dopóki nie zobaczymy, że posiadasz prawa, przepelnione ładem, życiem i dobrobytem! Będziemy podlewać, będziemy pielęgnować święte drzewo, aż do jego rozwoju; a potem siedząc w jego cieniu, będziemy spożywać jego owoce. Ludzie, rzeczy, czas, wszystko należy do kraju”. Wołał: „Panowie, chodzi o zbudowanie Republiki Argentyńskiej, a religia zsyła wam dar prawd”. Mimo wątpliwości, ze względu na dramatyczne wydarzenia historyczne, o. Mamerto wybrał opcję praktyczną. Wezwał więc Argentyńczyków do poparcia Konstytucji, i to bez wyłączenia jakiegos

przepisu, argumentując, że „nie ma człowieka, który nie musiałby poświęcić jakiegoś interesu; a jeśli każdy przyjmie Konstytucję, ale usuwając artykuł, który jest sprzeczny z jego majątkiem, zdaniem lub jakimkolwiek interesem, czy myślisz, że pozostanie choćby jeden? Czy ostałaby się jakaś siła, gdyby każdy wycofał swoją? Czy idea suwerenności, którą zakłada, pozostałaby w Karcie Konstytucyjnej, gdyby każda jednostka, człowiek, była w jakimkolwiek punkcie arbitrem?”. Obrazowo ujął także kwestię posłuszeństwa: „Słuchajcie, panowie, bez posłuszeństwa nie ma prawa, bez praw nie ma kraju, nie ma prawdziwej wolności; są tylko namiętności, nieporządek, anarchia, rozpad, wojna i zło, od których Bóg na wieki wyzwała Republikę Argentyńską”, dodając, że ludzie kłaniając się prawu, „uwalniają się od klękania przed tyranami”¹⁵.

Kazanie to wywołało aplauz zgromadzonych, co poskutkowało jednomyślnością w zaprzysiężeniu Konstytucji przez prowincję. Zresztą, wywarło wpływ nie tylko w tej prowincji, lecz i w pozostałych trzynastu, a nawet w Buenos Aires, które pozostawało wtedy poza Konfederacją. Władze wiele razy wykorzystywały je, polecając kilkakrotnie publikację kazania z 1853 r. oraz kazań kolejnych¹⁶, a skromny zakonnik stał się znaną osobą w życiu religijnym, ale również społeczno-politycznym, zwłaszcza w ważnych momentach dziejów Argentyny¹⁷. Powierzano mu głoszenie wtedy okolicznościowych kazań. Spośród zachowanych, pięć wprost dotyczyło kwestii społecznych. Chociaż nazywane bywają politycznymi lub patriotycznymi¹⁸, to zauważyć należy, że ich twórczym wyjściowym były teksty biblijne.

W centralnym dla naszych rozważań, wyżej cytowanym kazaniu *Laetamur de Gloria vestra* z 9 lipca 1853 r., o. Esquíu wyszedł od tekstu z 1 Księgi Machabejskiej: „Toteż cieszymy się z waszej sławy” (1 Mch 12,12). Z kolei przy objęciu rządów

¹⁵ *Sermón del 9 de Julio de 1853, con motivo de la jura de la Constitución Nacional*, w: *Fray Mamerto Esquíu...*, s. 17–26 [wszystkie zamieszczone cytaty – przekład własny W.B.]. Zdaniem Alfonso Santiago, dyrektora Szkoły Nauk Politycznych, Rządowych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Austral, „bez tego przemówienia nie mielibyśmy konstytucji w Argentynie [...]. Konstytucja jest porozumieniem fundamentalnym i aby to porozumienie było możliwe, konieczny jest konsensus. Esquíu powiedział: «Bez poddania się nie ma prawa...», to poparcie miało fundamentalne znaczenie dla przyjęcia Konstytucji”. *Destacan el invalorable aporte de Esquíu a la tradición constitucional argentina*, <https://www.elancasti.com.ar/info-gral/2021/8/7/destacan-el-invalorable-aporte-de-esquiui-la-tradicion-constitucional-argentina-472204.html> [dostęp: 29.12.2021 r.].

¹⁶ Po raz pierwszy dekretem rządowym z 2 maja 1854 r., zob. *Fray Mamerto Esquíu...*, s. 4.

¹⁷ Zob. H.M. Sánchez de Loria Parodi, *Las ideas político-jurídicas de Fray Mamerto Esquíu*, Buenos Aires 2002, s. 79–98.

¹⁸ Doczekały się licznych wydań, m.in. oficjalnych przez Sekretariat ds. Kultury Narodu w ramach kolekcji Tożsamość Narodowa: M. Esquíu, *Sermones de un Patriota*, oprac. J.A. Cortés, Buenos Aires 1994, albo Bibliotekę Narodową (1947, 1976, 1988). W opracowaniu wykorzystano: *Fray Mamerto Esquíu: la vida y la obra, cinco sermones célebres*, Buenos Aires 1958.

przez pierwszego gubernatora konstytucyjnego prowincji Catamarca, 25 maja 1856 r., rozpoczął od Izajaszowego „Szczęśliwy sprawiedliwy, bo pozyska dobro; zażywać będzie owocu swych czynów” (Iz 3,10). W modlitwie o pokój w Republice, 27 października 1861 r. – po wydarzeniach z 1860 r. – wołał słowami psalmisty: „Niech jęk pojmanych dojdzie do Ciebie; mocą Twojego ramienia oszczędź na śmierć skazanych” (Ps 78,11). Natomiast przy nowelizacji konstytucji prowincji 24 października 1875 r. posłużył się listem św. Pawła do Kolosan: „w Nim [Chrystusie] zostało wszystko stworzone: i to, co w niebiosach, i to, co na ziemi, byty widzialne i niewidzialne, czy Trony, czy Panowania, czy Zwierzchności, czy Władze” (Kol 1,17). Z kolei w kościele katedralnym w Buenos Aires 8 grudnia 1880 r., z racji obrania tego miasta za stolicę, w specjalnym przemówieniu powiedział za Baruchem: „Mówić będziecie: Panu, Bogu naszemu, [należna jest] sprawiedliwość, nam zaś zawstyżenie oblicza, jak to jest obecnie...” (Ba 1,15)¹⁹.

Pragnąc stworzyć klimat społeczny dla nowego państwa federalnego, nie tylko wzywał do pokoju, braterstwa i współpracy obywateli, ale w tym duchu brał aktywny udział w służbie społeczności swojej prowincji, jako jej deputowany z wyboru oraz członek Rady Zarządzającej, a nawet wiceprzewodniczący. Do czasu objęcia biskupstwa pełnił ponad 20 różnych urzędów i funkcji w strukturach cywilnych i kościelnych²⁰. Po zakończeniu mandatu deputowanego i członka zarządu w 1862 r. poprosił o możliwość prowadzenia życia zakonnego w formie bardziej regularnej, dlatego udał się do klasztoru misyjnego w Tarija (Boliwia). Natomiast w 1877 r. pielgrzymował do Ziemi Świętej, pragnąc pozostać w Jerozolimie do końca życia. Jednak przełożeni postanowili inaczej, powierzając mu zadanie przywrócenia życia wspólnego braci w Argentynie, co udało mu się sfinalizować w konwencie Catamarca 4 lipca 1879 r.

¹⁹ Tamże, s. 17–57.

²⁰ M.in. nauczyciela filozofii w Kolegium Federalnym w Catamarce (21.04.1850); Prezydenta Rady Wyborczej (Presidente de la Junta Electoral de Constituyentes de Catamarca) (25.09.1854); wizytatora konwentu w Catamarce (23.11.1854); drugiego wiceprezydenta Konwencji Konstytucyjnej Catamarca (3.05.1855); deputowanego prowincji Catamarca (1856, aż do 1862); ministra rządu tej prowincji (1856); deputowanego prowincjalnego z departamentu de Valle Viejo (1858); sekretarza ministra prowincjalnego swojego zakonu (1859–1860); deputowanego prowincji z departamentu Andalgalá (13.03.1860); nauczyciela moralności i mistyki oraz reguły konwentu Catamarca (17.01.1860); sekretarza biskupa z Paraná (5.06.1860); dyrektora studiów w prowincji; nauczyciela sztuk i bibliotekarza konwentu w Buenos Aires (17.07.1861); dyskreta w Colegio de Tarija (1.08.1862); członka rady egzaminacyjnej arcybiskupstwa Sucre (13.08.1864) oraz egzaminatora prosynodalnego tegoż arcybiskupstwa (30.11.1864); profesora wydziału teologicznego uniwersytetu w Sucre (14.06.1865); fundatora i redaktora dziennika El Cruzado (1965–1872); deputowanego konstytucyjnego departamentów z Valle Viejo y Santa María (9.07.1878); wreszcie biskupa Kordoby (konsekracja 12.12.1880).

Oczywiście, w interpretacji kazań i okolicznościowych mów o Mamerto należy brać pod uwagę fakt, że sława, którą zyskał w 1853 r., spowodowała, że był przedstawiany przez Senat Narodowy, kierujący się prawem patronatu²¹, jako kandydat na ważne biskupstwa, m.in. Paragę (25 lipca 1864 r.), San Juan de Cuyo (27 września 1866 r.) czy Buenos Aires (30 sierpnia 1872 r.). W tym ostatnim przypadku Prezydent Republiki przedstawił stosowny dekret Stolicy Apostolskiej z prośbą o kanoniczną inwestyturę, ale o Mamerto zrezygnował 12 grudnia 1872 r. Dopiero po zapewnieniu przez nuncjusza apostolskiego, że taka jest wola Papieża, w duchu posłuszeństwa Leonowi XIII przyjął nominację biskupią na diecezję Kordoba w dniu 27 lutego 1880 r. (bullą nominacyjną z 24 marca 1880 r.). Święcenia biskupie przyjął 12 grudnia 1880 r. w bazylice św. Franciszka w Buenos Aires, do miejsca przeznaczenia przybył 1 stycznia 1881 r., a 16 stycznia tegoż roku nastąpiła inauguracja jego rządów, z publicznym zobowiązaniem czynienia wszystkiego dla dobra wszystkich, które było również zaproszeniem słuchaczy do przyjęcia takiej postawy. Sam dawał dobry tego przykład. Nie tylko głosił kazania, prowadził rekolekcje, ale również odwiedzał klasztory, szpitale czy więzienia. Już w pierwszym roku rządów zwizytował parafie południowej części prowincji, w drugim – północnej. Dla bezrobotnych kobiet utworzył stałą misję tzw. Warsztaty Świętej Rodziny, w których mogły zarobić środki na godziwe utrzymanie. Chętnie rozmawiał z wiernymi, odwiedzając ich nawet w odległych wiejskich społecznościach. Wiedziony doświadczeniem nauczyciela w kolegium seminaryjnym, podjął wysiłki mające przywrócić systematyczne studia teologiczne²².

Gdy pod koniec 1882 r. w La Rioja wystąpił problem z funkcjonowaniem cmentarza jako katolickiego, bp Mamerto udał się tam wraz z sekretarzem Pedro Ignacio Anglade pociągiem. W czasie tej podróży spotykał się z ludźmi i wspomagał ubogich (to, co otrzymywał, wkrótce rozdawał). Posługiwał w La Rioja do 8 stycznia 1883 r. Pobłogosławił cmentarz i znajdującą się na nim kaplicę. Zażywszy leki, udał się w podróż powrotną, jednak stan jego zdrowia się pogorszył. Przeniesiony z pociągu do ubogiej chaty, zmarł 10 stycznia 1883 r. pośród tych, którym wcześniej posługiwał. Jego ciało przekazano jednemu z franciszkanów, aby zostało pochowane w kaplicy Avellaneda, kilka dni wcześniej pobłogosławionej przez bp. Esquiú. Nie pozostało tam jednak długo, gdyż dwa dni później z rozkazu Rządu Narodowego zostało ekshumowane i przewiezione do miasta Kordoba²³.

²¹ Zob. W. Bar, *Podstawowe regulacje wyznaniowe w prawie Argentyny*, Prawo – Administracja – Kościół 2002, nr 1 (9), s. 39–41; R. Laufente, *Patronato y concordato en la Argentina*, Buenos Aires 1957.

²² Zob. J.A. Cortés, B. Facciano, *Vida popular, milagro y pensamiento de Fray Mamerto Esquiú*, Córdoba 2020.

²³ L. Cano, *Fray Mamerto Esquiú: obispo de Córdoba, Argentina*, Córdoba 1971; *Relato de la muerte del padre Esquiú*, <https://www.elancasti.com.ar/revista-express/2020/1/12/relato-de-la-muerte-del-padre-esquiui-423740.html> [dostęp: 1.09.2021 r.].

3. Przesłanie beatyfikacji

Jednym z warunków rozpoczęcia sprawy beatyfikacyjnej w Kościele katolickim, a następnie samego procesu i beatyfikacji, jest wykazanie znaczenia sprawy dla Kościoła²⁴. Podobnie było w interesującym nas przypadku. Z inicjatywą wystąpili uczestnicy III Kongresu Tercjarzy Franciszkańskich, obradujący w październiku 1921 r. w Buenos Aires²⁵. Formalnie proces rozpoczął się w diecezji Kordoba w 1926 r., a wprowadzenie sprawy na forum Kongregacji nastąpiło w 1946 r. Dnia 6 lutego 2006 r. papież Benedykt XVI zaaprobował wydanie przez Kongregację Spraw Kanonizacyjnych dekretu o heroicznosci cnót Sługi Bożego Mamerta Esquiú, natomiast papież Franciszek dnia 19 czerwca 2020 r. upoważnił Kongregację do ogłoszenia dekretu o cudzie przypisywanym wstawiennictwu Czcigodnego Sługi Bożego Mamerta²⁶. W czasie uroczystej celebracji 4 września 2021 r. w Catamarce, której z mandatu papieża Franciszka przewodniczył kard. Luis Héctor Villalba, emerytowany arcybiskup Tucumán, odczytany został List apostolski Papieża z 4 sierpnia 2021 r., w którym zalicza w poczet błogosławionych „Mamerta Esquiú z Zakonu Braci Mniejszych, biskupa Kordoby, promotora dobra wspólnego, gorliwego pasterza i wiernego głosiciela Ewangelii”²⁷. Myśl tę rozwijał papieski legat w homilii: „Błogosławiony Mamerto Esquiú jest uznawany za jedną z wielkich postaci naszego kraju ze względu na swój przykładowy patriotyzm. Oświecił porządek doczesny światłem Ewangelii, broniąc i promując godność ludzką, pokój i sprawiedliwość”²⁸.

Dzień po beatyfikacji papież Franciszek po Modlitwie na Anioł Pański powiedział: „Wczoraj w Catamarca (Argentyna) został beatyfikowany Mamert Esquiú, brat mniejszy i biskup diecezji Kordoba. Wreszcie błogosławiony Argentyńczyk! Był gorliwym głosicielem Słowa Bożego, aby budować wspólnotę kościelną, a także

²⁴ Zob. W. Bar, *Waler eklezjalny beatyfikacji i kanonizacji*, w: *Przygotowanie sprawy beatyfikacyjnej. Aktualny stan prawny*, red. W. Bar, L. Fiejdasz, Lublin 2010, s. 57–98.

²⁵ Zob. M.D. Vera, *El proceso de canonización de Esquiú*, Stella. La Revista de la Virgen del Valle 2020, s. 16–18; *Causa de Esquiú*, <https://fraymamerto.esquiú.org.ar/causa/#causa> [dostęp: 1.09.2021 r.].

²⁶ Promulgazione di Decreti della Congregazione delle Cause dei Santi, 19.06.2020, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/06/19/0348/00799.html> [dostęp: 1.09.2021 r.].

²⁷ Franciscus, *Litterae Apostolicae*, <https://fraymamerto.esquiú.org.ar/wp-content/uploads/2021/09/Carta-Apostolica-pag1.jpg> [dostęp: 5.09.2021 r.].

²⁸ *Homilia Cardenal Villalba Misa Beatificación de Fray Mamerto Esquiú*, <https://vivirlafecolica.blogspot.com/2021/09/homilia-cardenal-villalba-misa.html> [dostęp: 12.12.2021 r.]. Cytat w języku polskim za: *Argentyna: beatyfikacja biskupa – franciszkanina Mamerta Esquiú*, <https://www.ekai.pl/argentyna-beatyfikacja-biskupa-franciszkanina-mamerta-esquiú/> [dostęp: 15.12.2021 r.].

obywatelską. Niech jego przykład pomaga nam łączyć zawsze modlitwę z apostołstwem oraz służyć pokojowi i braterstwu²⁹.

Niewątpliwie bł. Mamerto był świętym kultury spotkania, budowniczym mostów jedności, czego dowodzi w nowej publikacji Francisco José Bosch³⁰. Ojciec Esquiú może być wzorem odpowiedzialności społecznej nie tylko dla wierzących. Bogactwo osobowości Błogosławionego, jak też jego myśl i zaangażowanie w edukację, komunikację, traktowanie prawa (Konstytucji) jako punktu spotkań i jedności narodowej, współistnienia i tolerancji, w przyjaźń społeczną, sprawiedliwość i solidarność na rzecz integralnego rozwoju człowieka, są wciąż odkrywane i studiowane w Argentynie³¹.

Również współczesne świeckie zgromadzenia Argentyny odwoływały się do „Mówcy Konstytucji”. Szczególnie w czasie Zgromadzeń Ustawodawczych z okazji rocznic związanych z Mamerto lub nowelizacji Konstytucji. Za bezcenny uważa się bowiem jego wkład w przyjęcie, po wcześniejszych nieudanych próbach, Konstytucji w 1853 r., ze wskazaniem na nią jako na instrument pokoju i jedności Argentynczyków³². Podsumowując jego myśl polityczną, w czasie XXXVI Kongresu Tomistycznego w Buenos Aires (5–9 września 2011 r.), Horacio M. Sánchez de Loria Parodi stwierdził, że Fray Mamerto, mając solidną i systematyczną formację klasyczną, z nią wiązał zasady polityczne: każda władza pochodzi od Boga; społeczeństwo ludzkie jest wspólnotą; istnieje wielość porządków społecznych, a konstytucja z 1853 r. uznawała porządek transcendentálny i była konkretnym narzędziem służącym temu, by uwolnić się od despotyzmu i anarchii, które targaly Argentyną³³.

Do przesłania Fray Mamerto odwołano się również w czasie kryzysu gospodarczego i społecznego na początku XXI w. Episkopat wezwał 7 stycznia 2002 r. do tego, by „odbudować Ojczyznę”, i doprowadził zwalczające się strony do rozpoczęcia dialogu w klasztorze św. Katarzyny Sieneńskiej w Buenos Aires dnia 15 stycznia 2002 r.³⁴ Znaczenie Zakonnika dla Argentyny podkreślono również w czasie obchodów rocznicy niepodległości. Specjalną ustawą (26.965) z dnia 6 sierpnia 2014 r. Fray Mamerto Es-

²⁹ Papież Franciszek, *Anioł Pański*, 5 września 2021 r., https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2021/documents/papa-francesco_angelus_20210905.html [dostęp: 5.09.2021 r.].

³⁰ Zob. F.J. Bosch, *Fray Mamerto Esquiú. Tras el corazón de un pueblo*, Buenos Aires 2021.

³¹ Na przykład La Universidad Católica de La Plata w sierpniu i wrześniu zorganizował I Kongres akademicki dedykowany o. Mamerto, który rozpoczęto od ukazania go jako budowniczego braterstwa i przyjaźni społecznej, *I Congreso Académico Beato Fray Mamerto Esquiú*, <https://www.uceal.edu.ar/congreso-academico-beato-fray-mamerto-esquiú/> [dostęp: 5.09.2021 r.].

³² M.D. Vera, *Esquiú va a ser el santo de la unidad de los argentinos*, <https://www.lesquiui.com/sociedad/2020/5/3/cara-cara-esquiui-va-ser-el-santo-de-la-unidad-de-los-argentinos-356764.html> [dostęp: 1.09.2021 r.].

³³ A. Sánchez de Loria Parodi, *El pensamiento político de fray Mamerto Esquiú*, Buenos Aires 2011, s. 79–98.

³⁴ Zob. W. Bar, *Podstawowe regulacje wyznaniowe...*, s. 37.

quiú został zaliczony do wybitnych osobistości 200-lecia. W 2017 r. imieniem „Mówcy Konstytucji” nazwano główną galerię Pałacu Ustawodawczego, a rok później w Kongresie Narodowym umieszczono specjalną tablicę w hołdzie Mamerto Esquiú. Gdyż jak pisał o nim w artykule z 1982 r. Salvador Dana Montaña, prawnik konstytucjonalista i polityk: o. Mamerto okazał się być „prorokiem, doradcą i przewodnikiem”³⁵. Z kolei profesor prawa Uniwersytetu Austral (Buenos Aires) Alfonso Santiago uważa, że „Pamięć o postaci i nauczaniu nowego Błogosławionego z Catamarca może przypomnieć nam polityczną i prawną wartość naszej Konstytucji oraz wkładu, jaki wierzący mogą wnieść we wspólne dobro doczesne swoich krajów”³⁶.

Oczywiście błędem byłoby rozważanie postaci nowego Błogosławionego tylko w wymiarze politycznym. Był człowiekiem głębokiej kontemplacji, „ascetą mistycznym”, co wyraża jego dziennik duchowy *Diario de Recuerdos y Memorias*³⁷, a jego mowy i działania polityczne były wyrazem jego duchowości, na co wskazują chociażby odniesienia do Biblii. Gdy został wybrany do parlamentu Prowincji, tłumaczył w gazecie El Ambato, że „wchodzę do Izby Reprezentantów, bo ludzie mnie wezwali i posłuchałem ich głosu, a jestem przyzwyczajony do służenia moim bliźnim tak w sali, jak w konfesjonale, zarówno w domach bogatych, jak i w ubogiej chacie”. Rozumiał politykę jako służbę³⁸. Jest ważnym ogniwem w budowaniu chrześcijańskiego humanizmu w Argentynie, wzorem zaangażowania na rzecz republiki, demokracji i dobra wspólnego³⁹. Wyrazem tego są m.in. dzieła edukacyjne inspirowane jego przesłaniem i noszące jego imię, np. Preuniwersytecka Szkoła Fray Mamerto Esquiú w Catamarca, ufundowana w 1878 r.⁴⁰, kolegia (nauczanie początkowe, szkoły powszechna i średnia) tamże oraz w Buenos Aires (od 1957 r.)⁴¹, w Huasa Pampa, Tucumán (fundacja 1890 r., publiczna od 1938 r.), Olavarría (od

³⁵ S.M. Dana Montaña, *Las ideas políticas de Fray Mamerto Esquiú*, Estudios de Derecho 1982, t. 41, nr 101–102, s. 103, 112, <https://revistas.udea.edu.co/index.php/red/article/view/332654> [dostęp: 1.12.2021 r.].

³⁶ A. Santiago, *Fray Mamerto Esquiú...*

³⁷ Tekst w: M. Esquiú, *Diario de Recuerdos y Memorias*, https://archive.org/stream/fraymamertoesci-00krup/fraymamertoesci00krup_djvu.txt [dostęp: 1.09.2021 r.].

³⁸ J.C. Rodríguez, *La figura cívica de Esquiú*, Córdoba 1947, s. 174–175.

³⁹ M.P. Camusso, I.A. López, M.M. Orfali, *Doscientos años del humanismo cristiano en la Argentina. El compromiso con la república, la democracia y el bien común*, Buenos Aires 2012.

⁴⁰ Zob. Escuela Preuniversitaria Fray Mamerto Esquiú, <https://www.facebook.com/escuelapreuniversitaria.fraymamertoesciui> [dostęp: 22.12.2021 r.].

⁴¹ Zob. Colegio Esquiú, <https://www.colegioesquiui.edu.ar/> [dostęp: 22.12.2021 r.].

1960 r.)⁴², ośrodki sportowe, poczynając od najstarszego w Catamarca (fundacja w 1919 r.)⁴³, czy kompleks kulturalny Esquiú⁴⁴.

Trudno też pominąć katedrę „Fray Mamerto Esquiú” (nr 7 wśród 24 istniejących), utworzoną w 1935 r. przez Argentyńską Akademię Literacką, „aby zakorzenić swoją tożsamość i działanie w najbardziej znamienitej argentyńskiej tradycji intelektualnej”⁴⁵. Do niej zalicza się myśl i przykład życia bł. Mamerta, ważne także w życiu uniwersyteckim, z uwagi na harmonijną relację między wiarą a rozumem, docenianie kształcenia akademickiego nauczycieli i promocję powołania intelektualnego w życiu Kościoła i Ojczyzny⁴⁶.

Zakończenie

Uroczystość beatyfikacji bp. Mamerta Esquiú ożywiła wielu członków wspólnoty religijnej, jak i politycznej w Argentynie. Należy mieć nadzieję, że pokłosie tego wydarzenia będzie obfite, uwrażliwi na dobro wspólne, jak to czynił swoimi działaniami Błogosławiony, o którym powiedziano: „Bene scripsit, melius dixit, optime vixit”. Natomiast konstytucjonalisci Argentyny zyskali niebieskiego orędownika, którego od dawna – choć nieformalnie – uznawali za swojego patrona.

⁴² Zob. Escuela Fray M. Esquiú Olavarría, <https://www.facebook.com/Colegiosquiulavarría> [dostęp: 22.12.2021 r.].

⁴³ Zob. Club Fray Mamerto Esquiú, <https://www.facebook.com/ClubEsquiuiSaijil/> [dostęp: 22.12.2021 r.].

⁴⁴ Zob. El Esquiú, <https://www.elesquiui.com/> [dostęp: 22.12.2021 r.].

⁴⁵ Zob. Sillón n.º 7: „Fray Mamerto Esquiú”, <https://www.aal.edu.ar/?q=node/161> [dostęp: 22.12.2021 r.]. W związku z beatyfikacją ukazała się książka *Fray Mamerto Esquiú: La influencia de su legado*, czyli o wpływie jego spuścizny, opracowana przez komisję historyczną diecezji La Rioja, a której wydanie wsparła Izba Deputowanych, zob. <https://www.hcdn.gob.ar/proyectos/proyecto.jsp?exp=4210-D-2021> [dostęp: 28.12.2021 r.].

⁴⁶ G. Masserdotti, *El Beato fray Mamerto Esquiú y la vida universitaria*, <https://noticias.usal.edu.ar/es/el-beato-fray-mamerto-esquiui-y-la-vida-universitaria> [dostęp: 28.12.2021 r.]. Formacją nauczycieli zajmuje się Wyższy Instytut Fray Mamberto Esquiú Catamarca, zob. Instituto Superior Fray Mamerto Esquiú Catamarca, <https://www.facebook.com/Instituto-Superior-Fray-Mamerto-Esqui%C3%BA-Catamarca-273597189936233/> [dostęp: 21.12.2021 r.].

Bibliografia

- I Congreso Académico Beato Fray Mamerto Esquiú*, <https://www.ucalp.edu.ar/congreso-academico-beato-fray-mamerto-esquiui/> [dostęp: 5.09.2021 r.].
- Argentyna: beatyfikacja biskupa – franciszkanina Mamerta Esquiú*, <https://www.ekai.pl/argentyna-beatyfikacja-biskupa-franciszkanina-mamerta-esquiui/> [dostęp: 15.12.2021 r.].
- Asamblea del Año XIII*, http://www.democratizacion-rt.com.ar/wp-content/uploads/2017/11/Asamblea_del_A%C3%B1o_XIII.pdf [dostęp: 1.09.2021 r.].
- Bar W., *Podstawowe regulacje wyznaniowe w prawie Argentyny*, Prawo – Administracja – Kościół 2002, nr 1 (9).
- Bar W., *Walor eklezjalny beatyfikacji i kanonizacji*, w: *Przygotowanie sprawy beatyfikacyjnej. Aktualny stan prawny*, red. W. Bar, L. Fiejdasz, Lublin 2010.
- Bosch F.J., *Fray Mamerto Esquiú. Tras el corazón de un pueblo*, Buenos Aires 2021.
- Camusso M.P., López I.A., Orfali M.M., *Doscientos años del humanismo cristiano en la Argentina. El compromiso con la república, la democracia y el bien común*, Buenos Aires 2012.
- Cano L., *Fray Mamerto Esquiú: obispo de Córdoba, Argentina*, Córdoba 1971.
- Cano L., Fuenzalida M., *Vida y obra de Fray Mamerto Esquiú*, Córdoba 1999.
- Castellanos Esquiú F., *Fray Mamerto Esquiú, una vida excepcional*, Buenos Aires 1976.
- Caturelli A., *Obra, vida i pensamiento filosófico de Esquiú*, Córdoba 1971.
- Causa de Esquiú*, <https://framamerto.esquiui.org.ar/causa/#causa> [dostęp: 1.09.2021 r.].
- Club Fray Mamerto Esquiú, <https://www.facebook.com/ClubEsquiuiSaujil/> [dostęp: 22.12.2021 r.].
- Colegio Esquiú, <https://www.colegioesquiui.edu.ar/> [dostęp: 22.12.2021 r.].
- Constitución de la Confederación Argentina (1 de mayo de 1853), <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/es/ar/ar147es.pdf> [dostęp: 1.09.2021 r.].
- Cortés J.A., Facciano B., *Vida popular, milagro y pensamiento de Fray Mamerto Esquiú*, Córdoba 2020.
- Dana Montaña S.M., *Las ideas políticas de Fray Mamerto Esquiú*, Estudios de Derecho 1982, t. 41, nr 101–102, <https://revistas.udea.edu.co/index.php/red/article/view/332654> [dostęp: 1.12.2021 r.].
- Destacan el invalorable aporte de Esquiú a la tradición constitucional argentina*, <https://www.elancasti.com.ar/info-gral/2021/8/7/destacan-el-invalorable-aporte-de-esquiui-la-tradicion-constitucional-argentina-472204.html> [dostęp: 29.12.2021 r.].
- El Esquiú, <https://www.elesquiui.com/> [dostęp: 22.12.2021 r.].
- Escuela Fray M. Esquiú Olavarría, <https://www.facebook.com/Colegioesquiuiolavarria> [dostęp: 22.12.2021 r.].
- Escuela Preuniversitaria Fray Mamerto Esquiú, <https://www.facebook.com/escuelapreuniversitaria.framamerto.esquiui> [dostęp: 22.12.2021 r.].
- Esquiú M., *Diario de Recuerdos y Memorias*, https://archive.org/stream/framamerto.esquiui-00krup/framamerto.esquiui-00krup_djvu.txt [dostęp: 1.09.2021 r.].
- Esquiú M., *Sermones de un Patriota*, oprac. J.A. Cortés, Buenos Aires 1994.
- Franciscus, *Litterae Apostolicae*, <https://framamerto.esquiui.org.ar/wp-content/uploads/2021/09/Carta-Apostolica-pag1.jpg> [dostęp: 5.09.2021 r.].
- Fray Mamerto Esquiú: la vida y la obra, cinco sermones célebres*, Buenos Aires 1958.
- Garulli L., Caraballo L.M., Charlier N., *Documentos de Historia Argentina*, Buenos Aires 1989.
- Gentile J.H., *Texto original de la Constitución de 1853. Su historia*, <http://www.profesorgentile.com/n/texto-original-de-la-constitucion-de-1853-su-historia.html> [dostęp: 1.09.2021 r.].

- Homilía Cardenal Villalba Misa Beatificación de Fray Mamerto Esquiú*, <https://vivirlafecolica.blogspot.com/2021/09/homilia-cardenal-villalba-misa.html> [dostęp: 12.12.2021 r.].
- Instituto Superior Fray Mamerto Esquiú Catamarca, <https://www.facebook.com/Instituto-Superior-Fray-Mamerto-Esqui%C3%BA-Catamarca-273597189936233/> [dostęp: 21.12.2021 r.].
- Laufente R., *Patronato y concordato en la Argentina*, Buenos Aires 1957.
- Levaggi A., *Presencia de Hispanoamérica en la legislación argentina temprana (1810–1860)*, Anuario Mexicano de Historia de Derecho 1991, nr 3.
- Masserdotti G., *El Beato fray Mamerto Esquiú y la vida universitaria*, <https://noticias.usal.edu.ar/es/el-beato-fray-mamerto-esquiú-y-la-vida-universitaria> [dostęp: 28.12.2021 r.].
- Martínez J., *Fray Mamerto Esquiú y su aporte de la Patria*, <https://drive.google.com/file/d/0B4gLnkNPrJHfN2tZZGNjX0M3amc/view?resourcekey=0-FNpRVABHou7IsKUHlKVd9g> [dostęp: 1.09.2021 r.].
- Papież Franciszek, *Aniół Pański*, 5 września 2021 r., https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2021/documents/papa-francesco_angelus_20210905.html [dostęp: 5.09.2021 r.].
- Promulgazione di Decreti della Congregazione delle Cause dei Santi, 19.06.2020, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/06/19/0348/00799.html> [dostęp: 1.09.2021 r.].
- Ravignani E., *Asambleas Constituyentes Argentinas: seguidas de los textos constitucionales, legislativos y pactos interprovinciales que organizaron políticamente la Nación*, t. 6, cz. 2. 1810–1898, Buenos Aires 1939, <https://ravignanidigital.com.ar/asambl.htm> [dostęp: 1.09.2021 r.].
- Reartes E.P., *Beato Mamerto Esquiú, un catamarqueño a los altares*, Catamarca 2021.
- Relato de la muerte del padre Esquiú*, <https://www.elancasti.com.ar/revista-express/2020/1/12/relato-de-la-muerte-del-padre-esquiú-423740.html> [dostęp: 1.09.2021 r.].
- Rodríguez J.C., *La figura cívica de Esquiú*, Córdoba 1947.
- Sánchez de Loria Parodi H.M., *El pensamiento político de fray Mamerto Esquiú*, Buenos Aires 2011.
- Sánchez de Loria Parodi H.M., *Las ideas político-jurídicas de fray Mamerto Esquiú*, Buenos Aires 2002.
- Santiago A., *Fray Mamerto Esquiú y la tradición constitucional*, Revista Criterio 2020, nr 2470, https://www.revistacriterio.com.ar/bloginst_new/2020/12/03/fray-mamerto-esquiú-y-la-tradición-constitucional/ [dostęp: 20.08.2021 r.].
- Sillón n. 7: „Fray Mamerto Esquiú”, <https://www.aal.edu.ar/?q=node/161> [dostęp: 22.12.2021 r.].
- Ternavasio M.N., *A doscientos años de la Asamblea del año XIII*, Programa Interuniversitario de Historia Política 2013, t. 6, nr 12.
- Ternavasio M., *Historia de la Argentina 1806–1852*, Buenos Aires 2009.
- Vera M.D., *El proceso de canonización de Esquiú*, Stella. La Revista de la Virgen del Valle 2020.
- Vera M.D., *Esquiú va a ser el santo de la unidad de los argentinos*, <https://www.lesquiú.com/sociedad/2020/5/3/cara-cara-esquiú-va-ser-el-santo-de-la-unidad-de-los-argentinos-356764.html> [dostęp: 1.09.2021 r.].
- Vera M.D., *Fray Mamerto Esquiú*, Buenos Aires 2020.
- Vera M.D., *La infancia de Esquiú*, <https://www.lesquiú.com/correoypinion/2016/5/11/la-infancia-de-esquiú-214535.html> [dostęp: 5.09.2021 r.].
- Verdo G., *El dilema constitucional en las Provincias Unidas del Río de la Plata (1810–1819)*, Historia Contemporánea 2006, nr 33, DOI: 10.1387/hc.4177.
- Verdo G., *La guerre constituante, Río de la Plata, 1810–1821*, Revista de Indias 2009, t. 69, nr 246, DOI: 10.3989/revindias.2009.011.

